

Dalia POŠKIENĖ

Lietuvos vardas paminėtas daugiau kaip prieš tūkstantį metų. Didinga Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorija, nuo Baltijos iki Juodosios jūros buvusi galinga, ne kartą gynusi savo žemes nuo kryžiuočių, išauginusi didžiavyrius, kentėjusi, klupusi, vėl kilusi, šiandien pasaulio žemėlapyje žinoma kaip viena iš Baltijos šalių, užsitikrinusi Nepriklausomybę. Mokslininkai, rašytojai, istorikai, menininkai garsina savo šalį ir tautiečius. Tačiau iki šiol dar ne visiems žinoma mūsų istorija ir jos kančių keliai.

Nebūtinai garsūs vardai ir titulai įstringa žmonių atmintyje, tačiau daug kam atmintyje išliks vienos kuklios mokytojos, tremtinės istorija ir jos maldos. Tai Adelė Dirsytė, gimusi 1909 m. balandžio 15 d. Kėdainių rajone. Darbšti nuo jaunumės, siekė mokslų universitete. Ne iš karto pavyko baigti studijas – sutrukdė sunki šeimos padėtis. Tačiau Adelei užteko jėgų ir ištvermės įgyvendinti savo siekius – tapti mokytoja.

Neprarado dvasios stiprybės

Prasidėjus sovietų okupacijai, Adelė Dirsytė išvyko į Vilnių, kur dirbo mergaičių gimnazijoje. 1942–1944 metais mokytojavo 2-oje valstybinėje vidurinėje amatų mokykloje, vėliau – buvusioje Kunigaikštienės Birutės gimnazijoje (dabar Salomėjos Nėries mokykla). Įsijungė į ateitininkų veiklą, kartu su kunigu Alfonsu Lipniūnu organizavo paramą vargstantiesiems, rūpino si jaunimo reikalais. Tačiau jos veikla netiko tuometinei valdžiai.

1946 m. kovo mėn. buvo suimta ir apkaltinta antisovietine veikla. Aštuonis mėnesius buvo kalinama ir žiauriai tardoma saugumo rūsiuose. Lapkričio mėnesį nuteista dešimčiai metų kalėti ir dar 5 metus tremties be teisės sugrįžti į Lietuvą.

Į Komijos respubliką, Čumą, išvežta 1947 m. Teko dirbti prie geležinkelio tiesimo darbų, badauti ir kęsti lagerio prižiūrėtojų patyčias. Už poros metų išsiunčiama į Irkutsko sritį, Taišetą ir verčiama dirbti sunkiausius darbus prie miško kirtimo. 1950 m. Adelė Dirsytė pateko į ypatingojo režimo lagerį Berlage (Magadane). Būdama kartu su kitomis kalinėmis, neprarado dvasios stiprybės, o mokė jas melstis, slapta rengė pamaldas.

Neįtikėtina, bet tokiomis sąlygo-

Adelė Dirsytei skirta ekspozicija Karužiškėje

mis, kitų kalinių vadinama mokytoja, A. Dirsytė ant beržo tošies, ant cemento maišų rašė maldas ir 1953 m. vasario 16-ąją dienos šviesą išvydo maldų rinkinėlį „Marija, gelbėki mus“. Knygelėje buvo išlaikyta Vėlandų liturgijos struktūra, buvo galima rasti ryto, vakaro maldas, maldas prieš darbą ir po jo, švenčių maldas, šv. Mišių apmąstymus. Ilgą laiką nebuvo žinomas kalinamų moterų iš popierėlių skiaučių su siūtos knygutės „Marija, gelbėki mus“ autorės vardas. Paaiškėjo, kad autorė A. Dirsytė, jos talkininkės, kūrusios garsiąją maldaknygę, buvo Leonora Grigalavičiūtė, Valė Bernatavičiūtė, Levutė Vizbaraitė.

Maldaknygė plačiai pasklido

Sibiro kalinių maldaknygė „Marija, gelbėki mus“ paslaptinai pasiekė JAV ir pirmą kartą išleista 1959 m. „Immaculata“ spaustuvėje Putname. Vėliau pasklido įvairiuose kraštuose, išleista keturiolika pasaulio kalbų (anglų, vokiečių, ispanų, olandų, prancūzų,

kinų, lenkų ir kitomis) penkiuose žemynuose, dešimtimis ir šimtais tūkstančių tiražu. Tai didžiausiu tiražu kada nors išleista lietuviška knyga. Pogrindinė laida Lietuvoje – 1964 m., o pirmasis leidimas Nepriklausomoje Lietuvoje – 1990 m.

Vienintelieji egzemplioriumi parašyta, stebuklingai „geležinę uždangą“ įveikusi ir milijoniniu tiražu

išleista A. Dirsytės maldaknygė yra plačiausiai pasaulyje pasklidusi lietuviška knyga.

O kas gi laukė A. Dirsytės? Nuolat kankinama, alinama, perkelta į lagerio ligoninę, po ypač žiaurių kankinimų A. Dirsytė palaužiama psichologiškai ir fiziškai. Kaip liudija įrašai, A. Dirsytės gyvybė užgeso 1955 m. rugsėjo 26 d., vos porai mėnesių likus iki bausmės pabaigos, kuomet būtų buvusi paleista į laisvę. Iki šiol nežinomos nei Adelės Dirsytės žūties aplinkybės, nei tiksli palaidojimo vieta. Pagal Adelės giminių užklausas ir Chabarovsko parapijiečių pastangas, pavyko rasti tik numanomą palaidojimo vietą Chabarovsko prieigose, kur buvo laidojami politiniai kaliniai.

Neturime jos kapo, nesulaukė jos gyvos Lietuva. Bet mes turime tokią paminklą, kurio niekas nesugebės nei sugriauti, nei pamiršti.

Adelės Dirsytės vardą Katalikų Bažnyčia 2000 m. įrašė į 20 amžiaus krikščionių kankinių sąrašą. Vatikano kong-

regacijos pritarimą gavęs Kauno Bažnyčios tribunolas iškėlė Adelei Dirsytei kanoninę šventumo bylą ir leido suteikti Dievo tarnaitės titulą.

Atminimas amžintas

Kauno arkivyskupo Liongino Virbalo SJ rūpesčiu jos gimtojoje sodyboje pastatytas tautodailininko Adolfo Teresiaus koplytstulpis. Maironio lietuvių literatūros muziejuje, Bernardo Brazdžionio maldynų kolekcijoje saugoma 12 maldaknygių „Marija, gelbėki mus!“, išverstų į įvairias kalbas. Bernardas Brazdžionis buvo sukaupęs šias maldaknyges anglų, vokiečių, italų, ispanų, olandų ir kinų kalbomis.

Adelė Dirsytė ir Aušros Vartų Marija yra vienintelės moterys, pavaizduotos Vatikano Lietuvių koplyčioje. Koplyčios apipavidalinimą užsienio lietuvių organizacinis komitetas pavedė dailininkui Vytautui Kazimierui Jonynui (1907–1997). Jo uždavinys – bareljefų kompozicijose atvaizduoti krikščionybės kelio Lietuvoje pagrindines temas. Tai valdovai Mindaugas, Jogaila, Vytautas Didysis, Vilnius ir Kaunas, Aušros Vartų Marija (koplyčios apsidėje), šventieji Kazimieras ir Juozapas, tikėjimo kankiniai ir liudytojai: Kražių skerdynės ir maldaknygė „Marija, gelbėki mus“.

Adelė Dirsytė po mirties pelnė ir Lietuvos valstybės pripažinimą, 1999 m. suteiktas Vyčio Kryžiaus 4-ojo laipsnio ordinas. Šėtos Švč. Trejybės bažnyčios šventoriuje pastatytas paminklas. 2009 m. paminėtos Adelės Dirsytės šimtosios gimimo metinės.

Karužiškėje, Alfonso ir Onos Jurskių sodybos galerijoje, šalia Dalios Grinkevičiūtės ekspozicijos Snieguolės Jurskytės ir Domo Akstino rūpesčiu įrengta Adelės Dirsytės gyvenimui skirta paroda, kur eksponuojamos visomis kalbomis išleistos knygos bei „Atminties“ leidyklos išleistas leidinys.

2019 m. Lietuvos Prezidentas Gitanas Nausėda audiencijos pas Šventąjį tėvą Popiežių Pranciškų metu, kaip mūsų tautos kančios ir tikėjimo liudijimą, įteikė Adelės Dirsytės maldaknygę „Marija, gelbėki mus!“

Didžiausias mūsų Zanavykijoje

(atkelta iš 4 psl.)

Mūsų krašto vyrai, kaip ir kiti lietuviai, vengdami tarnybos sovietinėje armijoje, slapstėsi, traukė į miškus.

Būtent Valkų miške susirinko apie 150 vyrų, partizanų stovyklavietę įrengė Lietuvos kariuomenės puskarininkis Andrius Šmuilys, iš jo vadovavimą perėmė kapitonas Jurgis Valtys-Tundra, kilęs iš Lukšių valsč. Pūstauniškių kaimo (kpt. Jurgis Valtys išduotas žuvo 1945 m. spalio mėn. netoli savo namų). Jis suskirstė vyrus į būrius ir skyrius, Valkų kalvose buvo įrengta gera vadovybės stovykla, greta iškastus bunkerius jungė apkasai, dar ir dabar žymus gynybinis apkasas su trimis atramos taškais sunkiesiems kulkos vaidžiams.

Kas gi dėjos lemtingąją 1945 m. gegužės 12 d.? Stovyklą apsupo okupantai ir įvyko įnirtingas mūšis, kuriame

dalyvavo apie 120 vyrų.

„Dvi atakas partizanai sėkmingai atmušė. Tačiau vis daugėjo kagėbistų, kuriuos surinko iš Paežerėlių, Lukšių, Lekėčių, Griškabūdžio ir kitų būstinių.

Pasak mūsų dalyvio partizano E. Guogos-Glaudžio pasakojimo, buvo pastebėta, kad žūsta vyrai nuo rusų snaiperių iš medžių. Tą pastebėję partizanai juos kaip tetervinius išėmė iš medžių. Vėl pertrauka, pildėsi „ruskių“ pajėgos, o partizanų reikalai ėjo vis blogyn, vyrų mažėjo, šoviniai ėjo į pabaigą. Ir štai trečioji, šturmingiausia rusų ataka.

„Laimei, kad partizanai turėjo nemažai granatų, kurias sprogdindami sukėlė debesis dulkių, tokios priedangos dėka partizanai prasiveržė ir dalis pasitraukė. Tačiau rusų kareivių siautėjimas čia vyko dar savaitę“, – mūsų detales primena Z. Rakaukas ir priduria, kad

kautynių metu skirtingose vietose žuvo 24 partizanai (kitų šaltinių teigimu, stovykloje žuvo 19 ar 21 partizanas).

Rusų karių žuvo dar daugiau, anot Gerdžių kaimo gyventojo R. Rusteikos, rusų kareivių galėjo žūti iki 80, jų lavonus saviškiai surinko, jis matęs, kaip pro jo namus važiuvo sunkvežimiai su nukentėjusiais. A. Bajerčius prisiminė Sutkų kaimo gyventojų pasakytus žodžius, kad „į Valkas kareivius sunkvežimiuose vežė stačius, iš Valkų – gulinius“. O žuvusius partizanus rusų kariai paliko.

„Beveik visus partizanus, žuvusius Valkų kalvose, artimieji slapta palaidojo, dalį Stalorių kapinėse bei kitose vietose“, – istorijos detales dėlioja A. Bajerčius. Pasak Z. Rakausko, po kiek laiko atėję partizanai ir, radę B. Latvaičio kūną, jį palaidojo gale miško kvar-

talinės linijos. Jo niekas taip ir nepalaidojo, šeima buvo ištremta į Sibirą.

2015 m. partizanui B. Latvaičiui atminti buvo pastatytas atminimo kryžius (autorius tautodailininkas Andrius Bie-liukas). Jau tapo tradicija Valkų kalvose, minint Partizanų pagerbimo, kariuomenės ir visuomenės vienybės dieną (ji tradiciškai minima trečiąją gegužės sekmadienį) prisiminti čia vykusias kovas, rengti žygius partizanų kovos keliais.

„Džiugu, kad vis daugiau jaunimo domisi ir dalyvauja. Mūsų pareiga skiepyti jaunimui patriotizmą, pilietiskumą. Keliaudami kovos keliais jie geriau supranta ir įsisavina šią istoriją nei sėdėdami mokykloje prie istorijos vadovėlių. Laisvė yra didelė vertybė, ją reikia iškovoti, tai bus kovų už laisvę atmintis, kuri niekada neišnyks“, – įsitikinęs Z. Rakauskas.